

ԳՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԼԱՖՈՆԹԷՆ, Թարգմ. Մեսրոպ Նուպարենանց. Առակք Լաֆոնթէնի:
Հրատ. Թ. Հ. Հրատ. Ընկ.: Թիֆլիս, տպ. Տ. Ռօտինեանց. 352 էջ,
միջադիր. գինը 1 ռուբլի:

Որքան ուրախութեամբ ձեռք-
ներս առանք այս գիրքը, որի հա-
ջերէն թարգմանութիւնը նոյնքան
ցանկալի էր, որքան և Կոնիլովի ա-
ռակների թարգմանութիւնը,—նոյն-
քան և մեծ ցաւով փակեցինք նորա
ընթերցումը. պ. Նուպարենանի ու
Գաբրիէլ արքեպ. Ալվազեանի թարգ-
մանչական տաղանդի միջև անչափ
աւելի մեծ տարածութիւն նկատուե-
ցինք, քան աչդ կալ Լաֆոնթէնի ու
Կոնիլովի մէջն, չնայած Ֆրանսիացի
ու ռուս առակախօսների գրելու ձե-
ւերի տարբերութեանը: Կրիլովը սի-
րում է երևան հանել ռուսաց ժողո-
վըրդական ու գրական լեզւի ամբողջ
ճոխութիւնը, և աչդ լեզւի աղը Դը-
նում է գործող հերոսների բերանը,
առանց երբէք Դորան զոհելու պար-
մըւածքի մասերի համաչափութիւնը:
Դորա համապատասխան՝ Ալվազեանը
աշխատել է իւր թարգմանութիւնը
կատարել ժողովրդական լեզւի Դար-
ձըւածներով, նոյն իսկ երբեմն լեզ-
ւի չտրակութիւնը զոհելով պար-

մըւածքի լեզւի աշխուժութեան, եւ
Ալվազեանին շարանգամ չաջողել է
բնագրի ուժը պահպանել, կատարե-
լապէս հաջացնելով այն, ինչ մարդ
կ'կարծէր թէ միայն ռուսերէն կա-
րելի էր արտաւայտել: Պր. Նուպա-
րենանը, ընդհակառակը, չի ըմբռնել
Լաֆոնթէնը. ըստ երևութին, նա
իրեն հաշիւ չի տւել թէ ինչով է
Լաֆոնթէնը տարբերում Կրիլովից:
Լաֆոնթէնը ժողովրդական ոճերով
չի խօսում, բայց Լաֆոնթէնի առակ-
ների մէջ լեզուն գերազանցօրէն
պատրիկական է, ասածը կարճ է,
առանց որ և է աւելորդաբանութեան,
շար ժլատ նոյն իսկ ածականների
համար, երբ կենդանու կամ իրի
չարկութիւնը ինքնին հասկանալի է:
Լաֆոնթէնը կամենում է որ կոմիզմը
երևան գաչ նոյն իսկ ներկայացրած
Դրութիւնից, գործող անձերի չարա-
բերութիւնից: Պր. Նուպարենանը,
հակառակ հեղինակին, հրկրապա-
րում է. այնտեղ ուր հեղինակը բա-
ւականանում է մի տողով—նորա

Թարգմանիչը մէկը երկու է շինուած, չաճախ նաև երեք. երբեմն նաև իրենից բաներ է աւելցնում՝ ի սէր ալս կամ ալն բառի, կամ դարձածի, նոյն իսկ ի սէր որի, չանգի. Ուր հեղինակը միայն կենդանու, իրի, անձի անունն է տալիս և անցնում, աչնորեղ պ. Նուպարեանը անպատճառ մի ածական էլ կը շնի, որ ոչ ոքին հարկաւոր չէ, և սորացում է առակը իրքը ածականներով: Աչդքանը արդէն բաւական պիտի լինէր լաֆոնտիւնի ալս Թարգմանութիւնը բաւականին անպէտք դարձնելու համար. բայց պակասորդը լրացնում է լեզւի անկանոնութիւնը և, չաճախ, անճաշակութիւնը պարզ որոշանոր կազմելու գործի մէջը—Օրինակ՝ թէ կարող էք, կարդացէք աչպիսի որոշեր աչպէս, ինչպէս Թարգմանիչը կ'ուզէր որ կարդացէր.

Բիչ մըցորեն փոյս որուր ինձ, որ Ապրիմ մինչև եղանակ նոր. (էջ 13). կամ՝

Կարեկցութիւնդ—նչէգ ըսաւ, է հերիանք զգացման լաւ,

(էջ 34-35)

կամ՝

Առիւծ, դարձած խնեթ մոլեգին՝ Կը փըրփըրի, աչեր իր

Կալծ կը ցալորեն, կը փալլփըլին, Կը մըռնչէ զալալիր. (էջ 42-43):

Միթէ կարելի է լսողութեան աչդքան մեծ պակասութիւնը ներել, Բայց կան և լեզւի անհարթութիւններ, իբր հերեանք պ. Նուպարեանի ուրոյն քերականութեան. Նա ըթերը (=ը տառը իբր լոգ.) անխնայ շէն է գցում և, կարծես, ամեն տեղ. որոշիչ լոգիք նա չի ընդու-

նում. Նաև քէֆը ուզածին պէս, շէն է գցում նա «կը» մասնիկը, որ արեւմտեան հայոց մէջ բալերի ներկալ հղանակի կազմունն է. նա գրում է կիլէ, կը սիրէ, կըսէ, և ալն, բայց և չաճախ առանց կը-երի: Եւ ինչու. որովհետեւ որոշ տողերում Թարգմանչին հարկաւորում է մի վանկ պակաս ունենալ. և աչպիսով նա, որ ամեն ինչ զոհում է՝ վանկ ու լանգ դուրս բերելու համար, նոյնպէս է վարում և ալս շէպքում. Հազարից մի օրինակ.

Դըրան առջև սըրահի

Ձախ ու ալմուկ կը լըսւի.

Կը փախչի Մուկ (=Մուկը) քալ-

քըցի Ընկերն անոր հերիի (=կը հերե-

ւի) էջ 25:

Առակը, պատմած աչպիսի պակասաւոր լեզուով, զօրով դուրս բերած լանգերով, արդէն ինքնին կորցնում է իւր արժէքը. Բայց սա արդէն աւելի էլ մեծ անհամութիւն է, երբ առակի որոշ տողերը իրենց ծանրութեամբ զրեթէ անարդասանելի են. Քրանսիացու ալս սահուն ու սիրուն տողը, որ խօսակցական լեզւի մէջ ևս հասարակել է՝

Vous chantez! j'en suis fort aise

Eh bien! dansez maintenant.

Պր. Նուպարեանը Թարգմանում է՝

Էհ, հիմա ալ, Ժիժի աղբար,

Ուրախ ու չէն ել բռնէ պար.

(էջ 14):

Պար բռնելը կարող է սաղել մի խմբի, բայց ոչ անհատի, աչն էլ մի ցարկոտող ճըպոռուի (=Ժիժիի). ապա՝ պար բռնելը լանգի համար դառնել է բռնել պար. երրորդ՝ աղ-

բարւի մէջ չեշոր վերջին վանկի վրայէ, իսկ բռնէ պարւի մէջ չեշոր պար բառի վրայ չէ, ալ բռնէ խօսքի վրայ, հերեակէս Դա պակասաւոր լանգ է. չորրորդ՝ հասկանալի է ուրախ պարելը, հասկանալի է նաև չնոր՝քով պարելը, բաց ուրախ ու չէն պարելը—աւր իսկի հալերէն չէ:

Ինչչու Ազգագետնը աւելիսի բըռնադրօտութիւններ չի շինում: Որովհետև նա ինքը ոչ միայն թարգմանող է, ալ և հումորիստ, որը գիտէ ստորիքի բոլոր պահանջները. իսկ պ. Նուպարեանը, ըստ երևութին, կոչումով առակախօս չէ, և Դորա տալանդը չունի: Ապա թէ ոչ՝ նա կը հասկանար նաև Լաֆոնտէնի պատմելու առանձնապարկութիւնները: Վերցնենք Լաֆոնտէնի ոճի ողորկութիւնը: Ահա իբր նմուշներ՝ տողերի թիւը Լաֆոնտէնի ու Նուպարեանի մօր.

Աղէս ու Խաղող	8	14
Ծերացած առիւծը	12	20
Աքաղաղ ու Մարգարիտ	12	20
Լեռ երկանց մէջ՝		
բուն առակը	6	12
Խրատն էլ հեղը	14	20
Գորո ու Կով	14	32
Գալ և Արագիլ	17	26
Ագռաւ ու Աղէս	18	29
Առիւծ և Մուկ	18	26
Երկու ջորինք	19	26
Աշանի ու Մըջին	19	31
Ժիթի ու Մըջին	22	31
Աղէս ու Արագիլ	28	44
Գալ ու Գառնուկ	29	46
Կաշի և Եղեգն	32	50
Քորհուրդ մկանց	32	62

Առիւծն ու ճանճիկ	39	62
Փոք ու Անշամներ	44	72
Մուկ, Վիթ և ալն	91—130	

Եւ ալն և ալն, Դորանից հերեցրէք թէ որքան երկարաբան է պ. Նուպարեանը: Ճիշդ է, կան խօսքեր երկու տողով, որ եթէ մի տողով ասէք—կարարեալպէս ճոշը կը Դորա գալ, հերեակէս երկտող աւելի երկար չի լինի քան ճոշը մի տողով ասած ժամանակ. օրինակ՝

Օր մ'Եղեգին

Կըսէ Կաշին.

Երկու տող է, բաց աւելի երկար չէ քան եթէ գրած լինէր մի տողի մէջ՝

Օր մ'Եղեգին կըսէ Կաշին.

Բաց ցաւը սա է, որ պ. Նուպարեանը միայն աւելիսով չէ տողերի թիւը սրբարացնում, ալ և աւելորդաբանութիւններ մէջ գցելով, որու ք հակառակ են Լաֆոնտէնի գրելու եղանակին. Օրինակ, երբ Մըջինը հարցնում է ձպուռին (==ժիթի) թէ սա ինչ էր արել անցած ամառը, պ. Նուպարեանը ժիթին ասել է տալիս՝

Գիշեր ցորեկ, մի նեղանալ,

Նրդ կ'երգէի զլարթարար.

Գուռ ու Դադար

Նրբէք չըկար

Ինծի համար:

Մինչդեռ Լաֆոնտէնի մէջ վերջին երեք տողերը ամենին չկան, ալ նա բաւական է համարում ասել՝

—Nuit et jour à tout venant

Je chantais, ne vous déplaie.

Պր. Նուպարեանը լանգերի դաւ ունի. ուր որ միայն լանգերով բառեր է դրնում, իսկոյն շահագործում է, առանց երկար մտածելու. Դադար)

չկար, համար... Էջ որ նոյնպէս
են, Եւ ալսպէս նաեւ շատ շէպքե-
րում, Կամ ալ շէպք. Լաֆոնտէնը
մի առաջ ուսում է ալսպէս.

Un chat, nommé Rodilardus

(Մի կատու, անունը (ալս ինչ).)

Իսկ պ. Նուպարեանը կ'երկարցնի—

Մի տունի մէջ մէկ շաժան

Կատու—անունը Շորթան—

և ալն...

Ինչ անհամութիւն! Անհամութիւն է
արդէն ալս պարծառով, որ ամեն
կատու միայն տան մէջ է ապրում,
և ամեն կատու մկների համար շա-
ժան գազան է, Բալց Շորթան-ի հետ
շաժան-ը լանգ է բռնում, իսկ շա-
ժան-ի հետ էլ մի բան պիտի ասուի,
չէ...

Կամ կ'որենէք լանգի խաթրու
անանք.

Պանիրն է անա

Գետինը կ'իլնալ.

կամ'

Ալս խօսքերով Առիւծ անա

Օր մը սաստէր (=կը սաստէր)

մի ձանձի,

կամ'

Մըջիւն մ' անա

Խոնարհելով ջուրին վրայ' (էջ 50).

Եւ ով գիտէ թէ ալս անանքերը
քանի տեղ են ջանւած ամբողջ գրքի
մէջ. 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

Մի խօսքով ալս անանքերը մի
առանձին փրկարար շեր են կատա-
րում, որ Ասորւած միայն փրկէ.

Ասորւած ազատէ նաեւ պ. Նու-
պարեանի հետը. կարդացէք ու
մարտեցէք ալս միւսերը —

Մի շատ մարդկան

Կերպն է ասի սովորական (էջ 220)

կամ'

Թագաւոր ինձ.

Իր մարգագ մէջ գըրաւած էր

Մի շատ եղբ (էջ 213)

Այս օրինակները մենք վերցրինք
առաջին պատահած էջերից. 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

Իսկ անհամաճիւրը ամեն
կատու միայն տան մէջ է ապրում,
և ամեն կատու մկների համար շա-
ժան գազան է, Բալց Շորթան-ի հետ
շաժան-ը լանգ է բռնում, իսկ շա-
ժան-ի հետ էլ մի բան պիտի ասուի,
չէ...

Այս սուտ խօսքերու միամիտ Ագ-
ուա (A ces mots le corbeau=Այս
խօսքերու Ագուալը),

Չոր ամբողջապէս

Խորհրդայ Ալուս

Ուրեղով սապէս

Կը պոռալ անոր.

(=Le renard s'en saisit, et dit)

Գործը լիմար

Այնքան լամա

Իր չափէ վեր

Թափեց ճիգեր

Այն ասորիճան նա ուռեցաւ ու որդ-
ուցաւ.

Որ ճաթեցաւ

(=La chétive pécure

S'enfla si bien qu'elle creva).

Մարքիզ ալքաթ

Սակալն հրկարող

Մանկալիկներ պահէ կարգ-կարգ

Թէն քրտակն բլալ շատարկ

(=Tout marquis veut avoir des
pages)

Չարմանալի չէ որ հեղինակի մի
տողը կամ 5 բառը պ. Նուպարեանի
մօտ շառել է չորս տող և տասնեակ-

ածականներն ու ալ երկարաբանութիւններն:

Մեր քարեպտուղ Աշէս խորամանկ,

Որ կծծի մէկն էր, ... (էջ 29),

Այս 7—8 բառերը թարգմանութիւն են Լաֆոնտէնի մի հայտ Le galant բառի!

Կարդացէք Կաշնի ու Նշէգնի մէջ՝ Մինչդեռ դազաթն իմ վեհապանծ Նրման ահեղ Կովկաս լեռանց (էջ 34) (Լաֆոնտէնը պարզ ասում է. Մինչդեռ իմ ճակատը նման Կովկասին =

Cependant que mon front au Caucase pareil).

ապա՝ ղեփիւն քաղցրիկ... որոնցմով ես վեհանձնորէն, ... ճրկուն Նշէգ և ալլն և ալլն:

Եւ սակայն ալի առակը Լաֆոնտէնի ամենալաւերիցն է. Շամֆորը համարում է ալն զլուխ գործող ֆրանսական լեզւի ու գրականութեան, ի նկատի ունենալով, ասում է նա, «որ նորանում չկալ մի հայտ բառ աւելի, մի հայտ անտեղի ոճ (pas un terme impropre), ոչ մի պակաս տեղ (pas une négligence). որ երեսուն տողի մէջ, Լաֆոնտէնը, միմիայն իւր պարմութեամբ տարւելով, վերցրել է ամենաշնորհալի բանաստեղծութիւնից մինչև ամենավեհի բոլոր թոները»:

Մի համեմատեցէք, խնդրեմ, պ. Նուպարեանի ալս ճոռումաբանութիւնը. նախօրօք ասենք, որ մի մուկ՝ գետնի տակից դուրս գալով, չանկարծ զինքը տեսաւ առիւծի ճանկերի մէջ.

Կենդանեաց ալի վնձ թագաւոր,

Ուղեւով տալ մեծանձնութեան ապացուց նոր՝

Կալանաւորն ազադ ձըգեց.

Ուր որ Լաֆոնտէնը, առանց սեթեւեթի, պարզօրէն ասում է

Le roi des animaux, en cette

occasion,

Montra ce q'il était, et lui donna

la vie.

(= Կենդանիների արքան, ալս շէպքում, Յույց տեց ինչ որ էր, — Կեանք շնորհեց նորան):

Նկատեցէք, որ ալիպէս է վարւում պ. Նուպարեանը ամեն տեղ, ամեն առակի մէջ, և ամեն առակի գրեթէ ամեն տողում...

Ճաշակի պակասութիւնը նկատւում է ամեն քաջափոխում: «Խորհուրդ մկանց» առակի մէջ պ. Նուպարեանը մկներին դիտաւորութիւն է վերագրում «չորս ոտով» փախչելու երբ կատուի գալը իմանան, ուր որ, Լաֆոնտէնի խօսքով, նոքա պիտի «գետնի տակ» (sous terre) փախչէին. Անշուշտ, մկները պ. Նուպարեանին կ'արդարացնէին, որովհետև նոքա անկասկած չորս ոտներով պիտի փախչէին. որպէս և Լաֆոնտէնին սուտ չէին հանդիսանում, քանի որ կատուից ազատւելու համար գետնի տակ պիտի վազէին. Բայց ախար ալս կալ, որ բանը եթէ չորս ոտներով փախչելուն դա՛յ կատուն անպատճառ մկներին իւր ճանկերի մէջ կ'առնէր. Միթէ ալսպիսի մանրնրութիւնները պիտի խուսափէին Լաֆոնտէնը թարգմանողից? Եւ նկատեցէք, որ ալի «չորս ոտքով»-ը նույնպէս շեր է կատարում Նուպարեանի ոտանաւորների մէջ. «Աշէսն ու Արագիլի մէջ Աշէսը ընդունում է Արագիլ լիհրաւերը. Ու ճիշտ արեւին չորս ոտքով

Կերթալ

Ձինք հրախրող Արաղիլի տուն,
 Եւ ոչ միայն ալդալիսի շեղումներ
 է անում մեր «թարգմանիչը», ալ
 և չաճախ իրենից որոշեր է հնարում
 ու ալդ «լաճառում» Լաֆոնտէնի ա-
 նունով: Եւ ոչ միայն հար-հար որո-
 շեր, ալ միանգամից բաւականին
 մեծ կորներ, Հէնց ալն նոյն «Գորո
 ու կոմ» (ուզում է ասել Գորո ու
 Եզը (=le Boeuf) առակի մէջ, որից
 մենք արդէն անհամութիւնների օ-
 րինակներ ենք առաջ բերել, գործում
 ենք Լաֆոնտէնի յօդ ամենին չը
 գործող ալս ամբողջ կորորը:

Այս կերպ անխելք մարդիկ ահա
 Շար ու շար կան երկրի վրայ:

Ամենքն իրենց վճակէ վեր

Կընեն բաներ,

Կը խըզողորդին

Կը պարտուին:

Եւ սա նոյնպէս կոչում է «Ա-
 քաղք Լաֆոնտէնի?»!

Մեզ շար ու շար հեռու կ'որա-
 նէր ալս գիրքը իւր ամբողջ ծաւա-
 ւով բնագրի հետ համեմատելը:
 Բայց որ նաև սխալ ըմբռնումներ
 կան, թող հաւատոյէ ահա ալս
 կորորը դրքի սկզբի էջերից, Խնդիրը
 ալն դարերի մասին է, որ կարելի է
 առողջ դատողութեամբ արագ վճռել,
 առանց երկար ու թանկ նստող դա-
 տաւարութիւնների, ուր դատ րա-
 նողը իսկապէս ոչինչ չէ շահում:

Նրանի թէ դարեր չուրով

Վըճուէին ալս կերպով,

(Եւ շեռ մենք ուղղում ենք. որպէս
 է՝ վճարւէին ալս կերպով)

Մինչ ալս կերպով կ'թալլեն մեղ,

Ալնքան կ'ընեն ու կ'ընեն որ
 Ոսորէն կուտէ դարաւոր:

Իսկ դատախազք փեճեկ միայն
 իրենց բաժին կ'ունենան:

Այսպէս, ուրեմն, ալտրել ցաւ է
 չալունած, որ երկար դատաւարու-
 թեամբ՝ վէճի առարկան (ոսորէն=
 устрица) դատաւորն է ուրում, իսկ
 դատախազներին (=պրոկուրորնե-
 րին?) միայն կճեպն (=փեճեկ) է
 մնում բաժին:

Բայց ալդ չէ ասում Լաֆոնտէնը.
 Նախ Plaideurs դատախազներ չի
 նշանակում, ալ փաստաբաններ.
 Բայց, որ գլխաւորն է, Լաֆոնտէնը
 ոչ թէ փաստաբաններին է ցաւում
 (նոցա գոնէ ոսորէի կճեպն է բա-
 ժին ընկնում), ալ դատողներին,
 որոնց ոսորէի կճեպն էլ բաժին չի
 հասնում:

On fait tant, à la fin, que l'huit-
 re est pour le juge,

Les écailles pour les plaideurs.

Վամ երբեմն Նոյաբանը հնչի-
 նակի մի բառն է բայ թողնում, ո-
 րով միտքը աշաւաղում է:

Միւսը կ'ըսէ. «Ձորի ընկեր,

Պաշտօն մը մեծ՝ չէ աղեկ բան:

(էջ 17)

Մինչդեռ Լաֆոնտէնը ալդալիս կար-
 ծիք չունէր բարձր պաշտօնների
 համար. նորա ասածն է թէ՛ մեծ
 պաշտօն ունենալը միշտ էլ լաւ չէ
 (=Il n'est pas toujours bon d'avoir
 un haut emploi):

Մի նկատողութիւն հաւ Այս հա-
 տորը, հակառակ իւր ստարութեան,
 չի պարունակում Լաֆոնտէնի բոլոր
 առակները, իսկ թարգմանածներն

էլ չեն շատաւորած բնագրի մէջ տպւած կարգով, ինչ վերաբերում է ոչ-ամբողջութեանը, թարգմանիչը ինքն էլ նկատողութեան է առած այդ իւր լատաջաբանի մէջ. բայց ինչպէս. «Գրեթէ, ասում է նա, ամբողջ թարգմանութիւն մը կրնայ համարուիլ ալ, կարգ մը նազ կարեոր կամ, եթէ ներելի է ըսել՝ նազ լատալեաներ միայն շուրս ձգւած ըլլալով»։ Մենք դէմ չենք, որ Լաֆոնտէնը հակերէն թարգմանութեամբ, գէթ ալժամ, ամբողջութեամբ չթարգմանար. բայց ընթերցողին ենք դիմում հարցով, թէ թարգմանողի լիջնալ խօսքերից կարող կ'լինէ՞ք գուշակել իսկութիւնը, գէթ մօտաւորապէս, եթէ մենք չհաղորդէինք մեր ալս հաշիւը թէ Լաֆոնտէնի 404 առակներից ալս գիրքը միայն 182-ն է պարունակում, ալսինքն կէսից էլ դեռ չադ պակաս?! Ինչ հարկ կարա՞յք կապող ֆրազներով իսկութիւնը թագցնել ընթերցողից?

Եթէ առակներից ընդորութիւն անելը հասկանալի է, ախուամենայնիւ պէտք է մի բան չարգելք. ինչ իրաւունքով թարգմանողը կարող է մի առակ անւանել, օրինակի համար, «Առակ ԺԴ» (==14-րդ), քանի որ բնագրի մէջ նա կոչւում է «Առակ XX» (==20)։ Այդ կ'նշանակէ իսկի չհասկանալ այդ թահամարների դժբնական նշանակութիւնը։ Ուսուցիչները՝ շատաւորութեան ժամանակ, հելլինականները, իրենց լատալեաների մէջ, և ալլն, փոխանակ առակի վերնագիրը չիշելու, կոչումներ են առնում չիշելով գիրքը (==գլուխ. Լաֆոնտէնի բնագիրը 12 գրքից—գըլ-

խից է բաղկացած) և կոչումներ համար չիշում են թահամարը (օրինակ՝ Գիրք II, Առակ X), Գալ ալժամ ու հալերի համար, Լաֆոնտէնի նկատմամբ, առանձին թակարգութիւն ստեղծել—կ'նշանակէ նոյն իսկ հալ ընթերցողին մոտրեցնել, որովհետեւ հալ ընթերցողը կոչւում կ'որոնի Նուպարեանի թարգմանութեան մէջ, ուր նա կ'գտնի ոչ ալս առակը որ պէտք է, ալ մի ուրիշ բան։

Համեմատապէս զերծ է խոշոր թերութիւններից առաջին գրքի մէջ «Ներնջ, Այծի ու Մաքի ընկեր եղած» առակը (թէ Լաֆոնտէնի մի փոքր ձգձգած—18 տողը 24 տողով թարգմանած). բայց այդտեղ էլ առակի վերնագիրն է սխալ շուրս եկել. պէտք է լինէր «Ներնջ, Այծ ու Մաքի ընկեր եղած Առիւծի հետ»։ (Նկատենք, որ վրիպակների ցանկ չունի գիրքը)։

Վերջ, Լաֆոնտէնի Առակների ալս թարգմանութիւնը գոհացուցիչ չէ, արդէն իսկ ալս պարտաւոր, որ պ. Նուպարեանը, հակառակ իւր լատալեանի մէջ արած խոստմանը, չադ չեղւած է բնագրից։ Յառաջաբանի մէջ նա գրում է թէ՛ «Աշխատեցանք, որքան հնար է, հաւատարիմ մնալ իր (Լաֆոնտէնի) ձեռն, որ հելլինական ինքնատիպ հանճարւոյն չարուկ ու խիստ սիրուն դրոշմը կը կրէ»։ Բայց մեր քննութիւնը մեզ ալս համոզմանը հասցրեց, որ պ. Նուպարեանի բերանում այդ միայն ֆրազներ են և որ նա ոչ միայն չի աշխատել հաւատարիմ լինելու բնագրին, ալ և առանձին ձգքեր է արել բնագրին հաւատարիմ չը մնալու

Օրինակներ բաւական թւով մենք առաջ բերինք ճշգրիտակի ամենապարտաւոր առաքելներին, և մեր նկատողութիւնները թարգմանութեան հիմնական կէտերն են շօշափում: Բայց որ արդ աշխարհութիւնը Թիֆլ, Հաղոց, Հր., ընկերութիւնն է հրադարակել, այդ միայն ցոյց է տալիս, որ թարգ-

մանիչ ու հրադարակիչ իրարից գոհ են եղած, որ միայն ակշափ են կարողացել մի կլասիկական գրածք աղաւաղ կերպով հայ ընթերցողների ձեռքը դալ, որովհետեւ եթէ մի փոքր աւելի «բարի կամք» ունենային— աղաւաղումը աւելի սաափիկ կ'լինէր!

Ա. Ա.